

Willem van Zeeland

De Trans Brabant Express

**EEN REIS LANGS NEDERLANDSE VISIONAIRS
EN PIONIERS**

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

Inhoud

INLEIDING 7

- 1 UTRECHT, BAKERMAT VAN DE NEDERLANDSE
CULTUUR 11
Bülent Isik: 'Nabijheid, dialoog, samenspel en
wederkerig vertrouwen' 35
- 2 BERGEIJK, EEN MODERNE FABRIEK IN HET BOS 42
Harm Scheltens: 'In moeilijke tijden moet je kwaliteit
omhoog' 49
Ann Maes: 'Niets is mooier dan iets dat niets nodig
heeft om mooi te zijn' 58
- 3 EINDHOVEN, STAD VAN PIONIERS EN
WERELDSUCCESEN 67
Jalila Essaïdi: jassen van koeienmest 79
Pauline van Dongen: schaduwdoeken met
zonnepanelen tegen hittestress 88
- 4 EINDHOVEN, DE DROOM VAN EEN AUTO OP ZONNE-
ENERGIE 96
Maarten Steinbuch: de industrie wordt opgekloid
door de wetenschap 103

5	NUENEN, AARDAPPELETERS EN VARKENSBOEREN	121
	Wim en Marion Pluk: 'Het voedselpakket moet goedkoop blijven'	128
	Jan Werts: 'Mensen zijn veel meer gaan verdienen'	142
	Louise Fresco: 'Armoedebestrijding zou onze belangrijkste zorg moeten zijn'	154
6	BOEKEL, SPOREN VAN ROME, BORNEO, INDIA EN ISRAËL	182
	Sid Bachrach: 'Ga met elkaar aan tafel'	193
7	UDEN, DE CULTURELE REVOLUTIE IN DE PROVINCIE	211
8	OSS, KAPITALISME, SOCIALISME EN SEKSUELE REVOLUTIE	225
	Jules Iding, de eerste SP-wethouder van Nederland	231
9	NIJMEGEN, FEMINISME EN ROCK-'N-ROLL IN HAVANA AAN DE WAAL	254
	Hein Fokker: de Heilige Geest in een kraakpand	266
	Frances Nijssen: 'Ik wilde een opleiding voor managers met een hart'	280
10	EEN NIEUW JERUZALEM – BEEK-UBBERGEN, BERG EN DAL, HEILIG LANDSTICHTING	300
	EPILOOG	311
	LITERATUUR	317
	DANKWOORD	325
	REGISTER	327

Inleiding

Wat is de ziel van een land? Dat lijkt steeds vaker de inzet te zijn van verkiezingen, niet alleen in Nederland, de Verenigde Staten en Duitsland. ‘Nederland teruggeven aan de Nederlanders’, was het motto van Geert Wilders bij de verkiezingen van 2023. Maar als we Nederland terugkrijgen, wat krijgen we dan? Ons land is in de afgelopen vijftig jaar ingrijpend veranderd. Als Nederland vroeger beter was, naar welk vroeger verlangen we dan precies terug? En wat houdt die Nederlandse cultuur en identiteit nu in? Hoe nationaal is onze identiteit eigenlijk?

Ik besloot een reis door Nederland te maken en onderweg te onderzoeken hoe het land in de afgelopen vijftig jaar is veranderd. Omdat ik ben geboren in 1971, kan ik die periode goed overzien. Nederland had in de jaren zeventig met het kabinet-Den Uyl de meest linkse regering ooit. Progressieve ideeën waren mainstream aan het worden. Nederlanders keerden de kerk massaal de rug toe, de tweede feministische golf diende zich aan, net als de seksuele revolutie. Op de kleuterschool leerde ik een versje uit mijn hoofd: ‘Ik ben lekker stout’. Een verantwoord kinderboek in die tijd was *Grote mensen, daar kan je beter soep van koken*. Popmuziek veroverde de wereld. Mijn ouders en grootouders kenden Bijbelteksten, gebeden en kerkelijke liederen uit hun hoofd, bij ons waren dat songteksten.

Hoe anders is het nu. Ik schrijf dit in 2025, het kabinet is demissionair, gevallen over het asielbeleid. In de politiek

wordt nu de toon gezet door radicaal-rechts. Onder invloed van online fenomenen als Andrew Tate verlangt een grote groep jonge mannen weer naar het traditionele gezin, waar de vrouw ‘haar plaats moet kennen’. De klimaatproblematiek heeft ernstige vormen aangenomen, maar mensen die daar serieus iets aan willen doen, worden door radicaal-rechts weggezet als klimaatgekkies. Terwijl in de jaren tachtig honderdduizenden demonstreerden voor ontwapening en pacifisme, is er nu brede steun voor investeringen in defensie. Waar we ooit massaal droomden van een meer open en vrij land, wordt de politiek nu door een angstcultuur gedomineerd en verlangen veel mensen terug naar traditionele waarden.

Mijn zoektocht leidde langs plekken die ik al heel lang ken, want alleen daar kan ik het verschil zien. Zodoende is dit geen standaardwerk over hoe Nederland de afgelopen vijftig jaar is veranderd, maar een persoonlijk verhaal over hoe ik dat heb waargenomen. Ik ging in gesprek met mensen die ik tegenkwam. Ik moest terug naar Oost-Brabant, de regio waar ik ben opgegroeid, dus nam ik de bus van Eindhoven naar Nijmegen. Vroeger was dat lijn 21. Alles bij elkaar moet ik er maanden van mijn leven in hebben doorgebracht, in die bus. Toen, in de jaren tachtig, kreeg bijna ieder dorp op die route een rondweg. De dorpskern werd opgeleukt met rotondes, drempels en bloembakken. Lijn 21 – voornamelijk gevuld met bejaarden en scholieren – reed daar langs en tussendoor. Van Eindhoven naar Nijmegen, via Nuenen, Gerwen, Lieshout, Beek en Donk, Gemert, Handel, Huize Padua, Boekel, Volkel, Uden, Zeeland, Grave en Wijchen, een busrit van bijna tweeënhalf uur. Wij noemden hem vroeger de Trans Brabant Express. Tegenwoordig is de lijn gesplitst in twee delen: lijn 322 van Eindhoven naar Uden, en lijn 99 van Uden naar Nijmegen.

Nederland ziet er meteen al anders uit, als je het van een

andere kant bekijkt. Niet het politieke perspectief van Den Haag, niet de blik van de culturele elite van de Amsterdamse grachtengordel en ook niet het beeld dat het Hilversumse Mediapark verspreidt en dat we dagelijks op televisie kunnen zien. Ik ging naar een moderne fabriek in het bos in Bergeijk. Naar Eindhoven, waar Philips de wereld veroverde met gloeilampen, radio's, scheerapparaten, films en muziek. Tegenwoordig wordt er gewerkt aan de auto's van de toekomst, op zonne-energie. In Eindhoven ontmoette ik Jalila Essaïdi, die kleding maakt van koeienmest, maar daarmee tegen grenzen aanloopt omdat er in Nederland nauwelijks nog textielindustrie bestaat. Ik reisde naar Nuenen om er de schoonheid van het landschap te zien dat is geschilderd door Vincent van Gogh. In Boekel, ooit het epicentrum van de varkenspest, nam ik een kijkje in de stallen en sprak ik veehouders Marion en Wim Pluk. Ik bezocht het voormalige kapucijnenklooster in Handel, waar nu een leefgemeenschap is gevestigd die is toegewijd aan Mahatma Gandhi. De gemeente Uden, waar het oudste poppodium van Nederland staat en Vliegbasis Volkel, waar de atoomwapens van de NAVO opgeslagen liggen en waar nu militairen uit Oekraïne worden opgeleid om F-16's te kunnen repareren. Naar het Land van Ravenstein en de Heerlijkheid Gemert, tot 1815 nog onafhankelijke vrijstaten die niet bij Nederland hoorden. Naar Oss, waar de seksuele revolutie werd ingeluid met de uitvinding van de pil en waar je in de microkosmos van de lokale industrie de beknopte geschiedenis kunt zien van het kapitalisme. Naar het linkse bolwerk Nijmegen, 'Havana aan de Waal', waar katholieke studenten massaal Jezus Christus verruilden voor Karl Marx. De reis eindigt in wat mij betreft het mooiste deel van Nederland, het gebied tussen Nijmegen en de Duitse grens, in Beek-Ubbergen, Berg en Dal en Heilig Landstichting.

Dit is een boek geworden waar je doorheen kunt 'zappen'.

Je kunt lezen over de plaatsen of de onderwerpen die je het meest aanspreken. Maar je kunt het ook in zijn geheel in één keer lezen. Het begint in de stad waar ik nu woon: Utrecht. In 1975 woonde ik tegenover de molen in de Kerkstraat in het Brabantse dorp Boekel, nu woon ik boven een shoppingmall in het hart van het land. Wat heb ik onderweg zien gebeuren? Ik neem de bus terug naar toen en ik nodig je graag uit om met me mee te reizen.

1 Utrecht, bakermat van de Nederlandse cultuur

Ik woon op het dak van de stad Utrecht, in een appartement boven Hoog Catharijne, bekend als ‘het winkelhart van Nederland’. Hier hebben mijn vrouw Lieke en ik alles bij de hand. We kijken uit over het Vredenburgplein, waar drie dagen per week markt is. Iedere zaterdagochtend haal ik daar ons ontbijt met verse broodjes, zalm, kaas, fruit en vleeswaren. In Hoog Catharijne zitten twee Albert Heijns, drie AH to go’s, een Jumbo, drie filialen van Starbucks, een McDonald’s, twee Dunkin’ Donuts, de H&M, de Mediamarkt, alles. Niet dat je er allemaal evenveel aan hebt, maar het is er.

We kunnen binnendoor naar het station. Ik mag de zaken graag omdraaien: we wonen niet boven het station, wij hebben een station in de kelder. Vanuit de kelder brengen de treinen ons overal naartoe. Een auto hebben we niet meer nodig. Onder ons gebouw zijn vijf etages parkeergarage, maar een plek kost daar ruim driehonderd euro per maand. Mochten de Russen ons bombarderen, dan hebben wij in elk geval vijf etages schuilkelder.

Vanuit ons appartement lopen we in een paar minuten naar een concert bij de burens van TivoliVredenburg, onze keuken biedt uitzicht op de kleedkamers van de artiesten. Vanaf onze voordeur lopen we de Utrechtse winkelstraten in. We wandelen over de sfeervolle Oudegracht en op loopafstand zitten restaurants die gespecialiseerd zijn in Thaise, Indiase, Surinaamse, Japanse of Sri Lankaanse gerechten.

Als we uit het raam kijken, zien we tien torens, van kerken

waar we nooit een mis of een dienst bezoeken. Toch zijn die kerken zeer bepalend voor de identiteit van de stad. Utrecht was een soort middeleeuws Manhattan, met een skyline van kerktorens. De oudste kerken stammen uit de vroege middeleeuwen, de jongste is de moskee in Lombok met haar twee minaretten.

Je eigen stad 'lezen' kan een begin zijn van het begrijpen wie we zijn en waar onze wortels zich bevinden.

HET OUDSTE PLEIN VAN NEDERLAND

Meest in het oog springt natuurlijk de Domtoren, symbool van Utrecht. Kom bij Utrechters niet aan hun Domtoren. In de Utrechtse gemeenteraad ontstaat telkens grote opschudding als er hoger gebouwd dreigt te worden dan de Dom. Hier zijn de middeleeuwen nog steeds maatgevend. Min of meer sinds we hier wonen, stond de Domtoren in de steigers. Maar nu is de renovatie afgerond en is hij weer het stralend middelpunt van onze stad, in de avonduren ook nog eens luisterrijk verlicht.

Eigenlijk is hij natuurlijk ook het middelpunt van ons land, de Dom. Hij staat op de plek van het Romeinse Castellum, de nederzetting die hier ruim tweeduizend jaar geleden werd gebouwd. In het ondergrondse museum DOMunder op het Domplein zijn de overblijfselen uit de Romeinse tijd te zien. Daar kun je de Romeinse tijd nog letterlijk zien.

Het Romeinse Rijk kwam in de vijfde eeuw ten val, maar op zijn infrastructuur werd voortgebouwd door de rooms-katholieke kerk. De kerstening van Nederland, het proces om de bevolking tot het christendom te bekeren, werd in de zevende eeuw vanuit Utrecht begonnen door Willibrord, de eerste bisschop. In Utrecht is zijn ruitersstandbeeld nog altijd te vinden op het Janskerkhof, in het centrum van de stad. Hij kijkt in de richting van de Domkerk, die hij omstreeks 695 heeft gesticht.